

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

ВИМІРЮВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Т. П. Хорошковська,
Інститут педагогіки НАПН України,
науковий співробітник відділу
навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури

Компетентність розглядається як «здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях, з метою розв'язання певних життєво важливих проблем» [3].

Відповідно читацька компетентність – уміння використовувати зміст прочитаного в різних ситуаціях, які виникають у процесі навчання, за межами школи й очікують учня в дорослому житті. Це якість особистості, яка вдосконалюється протягом усього її життя в різних ситуаціях діяльності та спілкування.

В Україні проблема вимірювання навчальних досягнень учнів, у тому числі й читацьких умінь, постала на початку ХХІ століття, хоч у зарубіжних країнах уже вимірювались окремі аспекти читання учнів [1]. Так, у 1959–1962 роках відбулося *Пілотне дослідження у дванадцяти країнах* (The Pilot Twelve-Country Study). Тестування проходили 13-річні учні з п'яти галузей, однією з яких було розуміння прочитаного тексту. У 1968–1972 серед учнів 10-ти і 14-ти років та учнів випускних класів середньої школи проводилося *дослідження розуміння прочитаного* (The Study of Reading Comprehension). У 1985–1994 *досліджувалась грамотність читання* (The Reading Literacy Study) учнів 9-ти та 14-ти років.

У 2001, 2006, 2011 та 2016 роках відбулося *Міжнародне дослідження з прогресу в грамотності читання* (англ. Progress in International Reading Literacy Study, *PIRLS*). Тестування проводилося серед учнів 4-х класів. Саме на цей час припадає період переходу від «навчання читання» (техніці читання) до «читання для навчання» (використання письмових текстів з метою самоосвіти), тобто до закінчення 4-го класу учні повинні оволодіти читанням такою мірою, щоб воно стало засобом їхнього подальшого навчання. У зазначеному дослідженні вимірювалася грамотність читання учнів.

Це дослідження дало можливість порівняти рівень і якість читання та розуміння тексту учнями початкової школи в різних країнах світу, а також виявити відмінності в національних системах освіти. Метою дослідження *PIRLS* було отримати відповіді на питання: «Наскільки добре читають випускники вітчизняної початкової школи в порівнянні зі своїми

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

однолітками в інших країнах?», «Якими рівнями читацької грамотності володіють учні?», «Чи люблять четвертокласники читати?», «Як сім'я сприяє розвитку грамотності дітей?», «Як на сьогодні організований процес навчання читання в школах?», «Чи має процес навчання читання національні особливості в порівнянні з іншими країнами? Якщо так, у чому вони полягають?», «Чи відрізняються методи навчання, які використовують учителі в початковій школі в різних країнах?» тощо. У дослідженні PIRLS оцінювалися два види читання, які найчастіше використовуються під час навчальних занять і поза школою: читання з метою придбання читацького літературного досвіду і читання з метою засвоєння та використання інформації. Під час читання художніх і науково-популярних (інформаційних) текстів у дослідженні оцінювалися чотири групи читацьких умінь: 1) знаходження інформації, заданої в явному вигляді; 2) формулювання висновків; 3) інтерпретація, узагальнення інформації; 4) аналіз і оцінка змісту, мовних особливостей і структури тексту.

У 2000, 2003, 2006, 2009, 2012 та 2015 роках була впроваджена *Міжнародна програма з оцінки навчальних досягнень учнів* (англ. Programme for International Student Assessment, *PISA*). Тестування проходили 15-річні учні. Кожен цикл дослідження PISA проводився за трьома напрямками: у галузі читання (Reading Literacy – «грамотність читання»), математики (Mathematical Literacy – «математична грамотність») та природничих наук (Scientific Literacy – «природничонаукова грамотність»). У 2000 та 2009 рр. грамотність читання була основним напрямом. З 2012 року запроваджено оцінювання фінансової грамотності учнів, яке здійснюється за бажанням країн-учасниць.

Дослідження PISA ставить на меті визначення того, чи володіють учні 15-річного віку знаннями, вміннями та компетентностями для повноцінного функціонування в суспільстві. Одним із напрямків дослідження є «грамотність читання» (читацька компетентність).

Основна мета дослідження в галузі читання – виявлення результатів оволодіння учнями вмінням читати й використовувати прочитане в життєвих ситуаціях, які будуть сприяти їх подальшому самовизначенню [2]. Перевірка грамотності читання (читацької компетентності) в дослідженні здійснюється за трьома показниками: розуміння, рефлексія, використання. Проводиться така перевірка за допомогою тесту, який містить завдання з готовими відповідями, із яких треба обрати правильну відповідь, а також завдання з вільними відповідями, на які учень повинен дати власну коротку або розгорнуту обґрунтовану відповідь.

Тексти, які пропонуються учням для читання, можуть містити «візуальні зображення у вигляді діаграм, малюнків, карт, таблиць, графіків» [2] («несуцільні» тексти) та не містити таких візуальних зображень

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

(«суцільні» тексти). Дослідження передбачає читання учнями особистих листів, художньої літератури, біографій, науково-популярних текстів тощо – читання з особистою метою (для себе); а також читання офіційних документів, інформації різного характеру про події загального значення тощо – читання із загальною метою; читання текстів інструкцій (як зробити) – читання з «робочою» метою (у процесі праці, на роботі); читання навчальної літератури й текстів, які використовуються з навчальною метою – читання для здобуття освіти.

Дослідження PISA не передбачає виявлення різниці в розумінні учнями текстів різних жанрів (художніх, наукових, ділових тощо). Значення дослідження «грамотності читання» полягає перш за все в практичному ознайомленні вітчизняних педагогів з концепціями та ідеями, які хвилюють педагогічну науку за кордоном, в опануванні методик вимірювання результатів навчання й розвитку дітей...[2].

У рамках міжнародного порівняльного дослідження PISA в 2000 році було проведено дослідження «Вивчення швидкості читання 15-річних учнів», метою якого було отримання інформації про швидкість читання та розуміння прочитаного.

Наведемо приклад завдання на оцінювання читацької компетентності учнів, пропонуване в дослідженні PISA:

Оголошення в супермаркеті

Обережно – алерген!

Арахіс в лимонному печиві.

Дата: 04 лютого 2008 р.

Виробник: ТОВ Файн Фудз.

Інформація про продукт: Лимонне печиво в пачках по 125 г (з терміном придатності до 18 червня 2008 р. і з терміном придатності до 01 липня 2008 р.).

Подобиці: печиво в зазначених партіях може містити арахісову крихту, яка не включена до списку вихідних продуктів. Тим, хто страждає на алергію на арахіс, не слід їсти це печиво!

Як вчинити: Якщо ви вже купили це печиво, можете повернути його назад, і вам повністю відшкодують витрати. За додатковою інформацією звертайтеся за телефоном.

Запитання: Як вчинили б ви, купивши таке печиво? Чому б ви так вчинили? Використовуйте інформацію з оголошення для обґрунтування своєї відповіді.

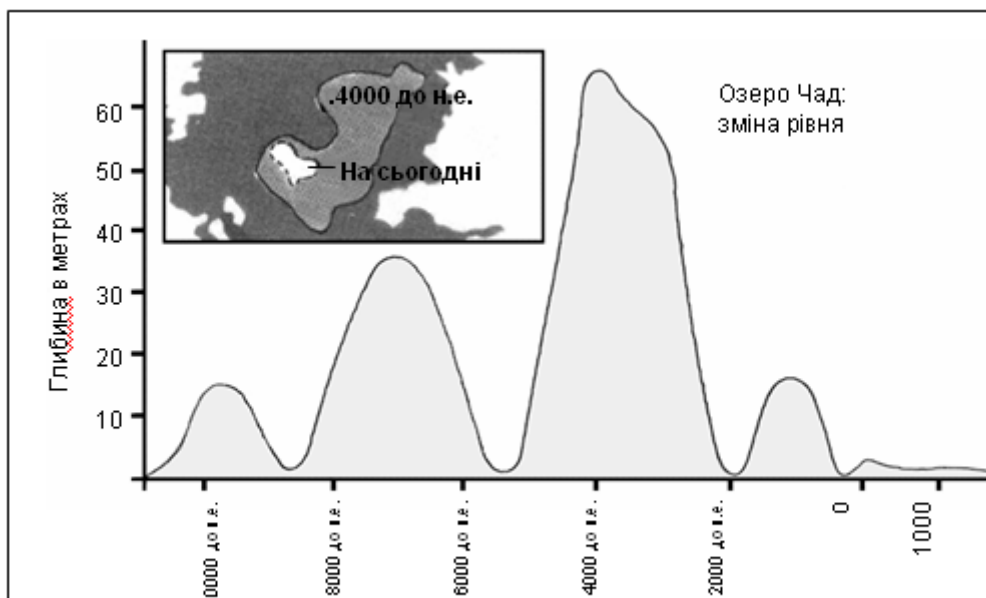
На це запитання немає однозначно правильної відповіді. Правильними будуть як «залишу собі», так і «поверну в магазин» або їх інтерпретація. Важливою є не сама відповідь, а аргументація учня щодо прийнятого рішення з урахуванням власного досвіду.

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

Наведемо ще один приклад завдання з відповідями із дослідження PISA:

Озеро Чад

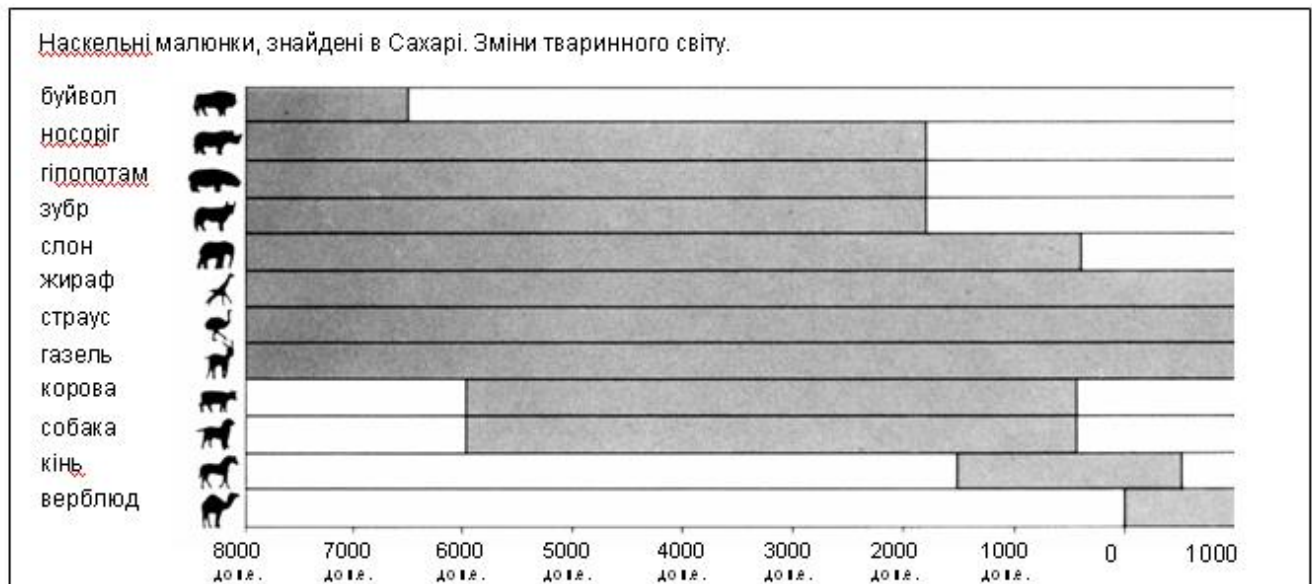
На малюнку 1 показана зміна рівня глибини озера Чад у північно-африканській частині пустелі Сахара. Озеро Чад повністю зникло приблизно 20 000 років тому до нашої ери протягом останнього Льодовикового періоду. Приблизно 11 000 років тому до нашої ери воно з'явилося знову. Сьогодні рівень його глибини приблизно такий самий, яким він був у 1000 році нашої ери.

Мал. 1

На діаграмі, запропонованій на малюнку 2, зображено наскільки мистецтво в Сахарі (давні малюнки або живопис, які були знайдені на стінах печер) і зміни у тваринному світі.

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

Мал. 2

Скористайтесь інформацією про озеро Чад під час відповіді на питання.

Питання 1: Яка глибина озера Чад на сьогоднішній день?

- А. Біля двох метрів.
- Б. Біля п'ятнадцяти метрів.
- В. Біля п'ятдесяти метрів.
- Г. Воно повністю зникло.
- Д. Інформація про це відсутня.

Відповідь: А – «Біля двох метрів».

Питання 2: Визначте, який період часу (який приблизно рік) відповідає початковій точці графіка на малюнку 1?

Відповідь: 11.000 років до нашої ери (наближене значення між 10.500 й 12.000; або будь-яке інше свідчення того, що учень одержав свою відповідь, використовуючи масштаб на осі «роки»).

Приклади відповідей:

- 11.000;
- 11.000 років до нашої ери;
- 10.500 років до нашої ери;
- незадовго до 10.000 років до нашої ери;
- близько 12.000;
- близько 11.000 років до нашої ери.

Питання 3: Чому автор вибрав саме цей рік як початкову точку на графіку?

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

Відповідь: Говорить про те, що озеро знову з'явилося.

Приклади відповідей:

- *Озеро Чад з'явилося знову 11.000 років до нашої ери після того, як воно повністю зникло близько 20.000 років до нашої ери.*
- *Озеро Чад зникло під час льодовикового періоду й потім з'явилося знову приблизно в цей час.*
- *Воно знову з'явилося тоді.*
- *Близько 11.000 років до нашої ери воно з'явилося знову.*
- *Тоді озеро з'явилося знову після того, як 9000 років воно не існувало.*

Питання 4: Малюнок 2 заснований на припущенні про те, що:

А. тварини, зображені на наскальних малюнках, жили в районі озера Чад у той час, коли їх малювали.

Б. художники, що малювали тварин, мали високу техніку малюнка.

В. художники, що малювали тварин, мали можливість подорожувати на далекі відстані.

Г. не було спроби приручити тварин, зображених на наскальних малюнках.

Відповідь: А – «тварини, зображені на наскальних малюнках, жили в районі озера Чад у той час, коли їх малювали».

Питання 5: Для відповіді на це питання вам потрібно об'єднати інформацію, представлену на малюнках 1 і 2.

Зникнення носорога, гіпопотама й зубра з наскальних малюнків пустелі Сахара відбулося:

А. на початку останнього Льодовикового періоду.

Б. у середині періоду, коли глибина озера Чад досягала найвищого рівня.

В. після того, як рівень озера Чад знижувався протягом більше тисячі років.

Г. на початку безперервного сухого періоду.

Відповідь: В – «після того, як рівень озера Чад знижувався протягом більше тисячі років».

У завданнях дослідження PISA учням пропонуються реальні ситуації, розв'язання яких пов'язане з проблемами, що виникають в особистому житті людини, або такі, з якими учні мають справу під час навчання в школі. Виконання пропонованих завдань передбачає застосування учнями набутих знань, умінь і навичок як у типових, так і змінених або нових ситуаціях.

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 72-р від 4 лютого 2016 р. [6] у 2018 році Україна вперше візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA, впровадженому Організацією з економічного співробітництва та розвитку (англ. Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD).

Як уже зазначалося, мета цього дослідження – визначити, чи володіють учні 15-річного віку знаннями, уміннями та компетентностями для повноцінного функціонування в суспільстві. Кожен цикл дослідження PISA проводиться за трьома напрямками: у галузі читання (Reading Literacy – «грамотність читання»), математики (Mathematical Literacy – «математична грамотність») та природничих наук (Scientific Literacy – «природничо-наукова грамотність») [9]. У 2018 році провідною галуззю дослідження буде «грамотність читання» (читацька компетентність).

У дослідженні 2018 року візьме участь близько 80 країн.

Для країн-учасниць можливі дві форми участі – комп'ютерна та паперова. Україна братиме участь у паперовій версії, тому всі варіанти тестових буклетів та опитувальників будуть заповнюватися учнями власноруч [5].

Відповідальність за організацію та проведення дослідження PISA в Україні покладено на Український центр оцінювання якості освіти.

Дослідження PISA здійснюється в декілька етапів – підготовчий, пілотний, основний та підсумковий. На підготовчому етапі, який розпочався у 2016 році, здійснено переклад українською мовою та адаптування тестових матеріалів, а також анкет для опитування учнів та адміністрацій закладів загальної середньої освіти. Під час пілотного етапу дослідження PISA в Україні, що відбувся у травні 2017 року, апробовано завдання та інструментарій дослідження. У ньому взяли участь близько 2000 учнів і студентів з понад 40 закладів загальної середньої освіти, які народилися в 2001 р. Під час основного етапу дослідження, що відбудеться у квітні-травні 2018 року, проводитиметься тестування 5000 школярів, які народилися у 2002 році. На підсумковому етапі готуватимуться міжнародний і національний звіти [4; 7; 8].

Як повідомляється на офіційному сайті Українського центру оцінювання якості освіти, результати окремих учасників як пілотного, так і основного етапів дослідження є конфіденційними і публікуватися не будуть. Перші результати, а також міжнародний і національний звіти PISA-2018 будуть оприлюднені в грудні 2019 року після проведення основного етапу дослідження [7].

Участь України в міжнародному моніторинговому дослідженні PISA, по-перше, дасть змогу визначити переваги й недоліки національної системи освіти в порівнянні з іншими країнами, а це надзвичайно важливий крок у

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.

процесі входження до європейського освітнього простору. По-друге, одержані результати можуть стати підставою щодо вдосконалення навчального процесу, оновлення змісту освіти, методик викладання, зокрема навчання читати. Крім того, вимірювання сформованості читацьких умінь учнів – необхідна передумова покращення якості загальної середньої освіти, оскільки вміння читати – це здатність учнів використовувати зміст прочитаного для досягнення власних цілей, розвитку їх знань і можливостей, для активної участі в житті суспільства.

Література

1. Локшина О.І. Міжнародні порівняльні дослідження якості знань учнів як інструмент моніторингу якості освітніх систем // Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. – Матеріали методологічного семінару АПН України. 15 листопада 2006 р., Київ. – К.: СПД Богданова А.М., 2007. – С. 52–55.

2. Основные результаты международного исследования образовательных достижений учащихся PISA-2000 (полный отчет). – М.: Центр оценки качества образования ИОСО РАО, 2004 // www.centeroko.ru/public.htm.

3. Пономарьова К. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови // Початкова школа. – №12. – 2010. – С. 49–52.

4. Популярні запитання [Електронний ресурс] // PISA Ukraine. Український центр оцінювання якості освіти [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://pisa.testportal.gov.ua/faq>.

5. Про PISA [Електронний ресурс] // PISA Ukraine. Український центр оцінювання якості освіти [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://pisa.testportal.gov.ua/about-pisa>.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання участі України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018» від 4 лютого 2016 р. № 72-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/72-2016-%D1%80>.

7. Стартує пілотний етап PISA-2018 [Електронний ресурс] // PISA Ukraine. Український центр оцінювання якості освіти [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://pisa.testportal.gov.ua/стартує-пілотний-етап-pisa-2018.html>.

8. PISA-2018 [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/pisa/>.

9. What is PISA? [Електронний ресурс] // OECD. Programme for International Student Assessment (PISA). – Режим доступу: <http://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/>.

Хорошковська Т. П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т. П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2. – Дніпро: Інновація, 2018. – С. 26–32.